

אהבת אב

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים. וַיְהִי עָשׂו אִישׁ יָדַע צִיד, אִישׁ שֹׂדָה, וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים. וַיֹּאֲהֵב יַצְחָק אֶת עָשׂו, פִּי צִיד בְּפִיו, וְרִבְקָה אֲהָבָת אֶת יַעֲקֹב. (בראשית כה, כז-כח)

קל להבין למה אהבה רבקה את יעקב. כשהייתה הרה קיבלה נבואה, "שני גוים בִּבְטָנְךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדּוּ, וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֵץ וְרֵב יַעֲבֹד צָעִיר" (שם כג). יעקב היה הצעיר. רבקה כנראה הבינה – בצדק, כמתברר – שהוא יהיה ממשיך הברית, הבן שישמור אמונים למורשת אברהם וינחילנה לילדיו שלו, וכך ימשיך את הסיפור הגדול אל תוך העתיד.

השאלה האמתית היא מדוע אהב יצחק את עשו. כלום לא הבין שבנו זה הוא איש ציד, איש שדה, ולא איש הגות או איש אלוהים? כלום אפשר להעלות על הדעת שהוא אהב את עשו רק בגלל טעמו הטוב של בשר הציד? האם תאבוננו גבר על שכלו ועל לבו? האם לא ידע שעשו מכר את הבכורה ליעקב בנזיד עדשים, ולא שמע כיצד בז עשו לבכורה עצמה? האם סבר שאדם כזה יכול להיות יורשו הרוחני של אברהם?

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

יצחק ידע גם ידע שבנו הוא אדם בעל מזג תזזיתי, החי את רגשות הרגע. גם אם לא הוטרד מכך, מהתנהלותו החברתית והאישית של עשו ודאי הוטרד: "וַיְהִי עָשׂו בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחֲתִי וְאֶת בְּשֶׁמֶת בַּת אֵילָן הַחֲתִי. וַתְּהַיֶּינָן מֵרֵחַ רֵיחַ לַיַּצְחָק וּלְרִבְקָה" (כו, לד-לה). עשו היה בן בית אצל החתים כמו בבית. הוא התחתן עם שתיים מבנותיהם. הוא לא היה האיש הנכון להמשיך את ברית אברהם, שתבעה ריחוק-מה מהחתים ומהכנענים ומכל מה שהם מייצגים מבחינה דתית, תרבותית ומוסרית.

ובכל זאת: יצחק אהב את עשו. לא רק הפסוק שציטטנו בראש דברינו אומר כך. יצחק אהב אותו גם בהמשך. סיפור גניבת הברכות בפרק כז ספוג בחיבה העמוקה והכנה השוררת בין יצחק לעשו. אנו מרגישים זאת כבר בהתחלה, כשיצחק מבקש מעשו "וַעֲשֵׂה לִי מְטַעֲמִים כַּאֲשֶׁר אֲהַבְתִּי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תְּבָרֶכְךָ בְּנֶפֶשׁ בְּטָרֶם אָמוֹת" (כו, ד). לא תאבוננו הגשמי של יצחק מדבר כאן; יצחק רוצה לספוג את הריחות והטעמים שהוא מקשר עם בנו הגדול, כדי שיוכל לברך אותו מתוך רגשות אהבה גואים.

אך למלוא עומקו של הרגש הזה אנו מתוודעים רק בסוף הסיפור. עשו נכנס עם המטעמים שהכין. אט אט מבין יצחק, ואז גם עשו, שיעקב רימה אותו וקיבל את הברכות שייעד לעשו. יצחק חרד "חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מָאֹד". עשו צעק "צַעֲקָה גְדֹלָה וּמָרָה עַד מָאֹד" (שם לג-לד). תיאורי רגשות כגון אלה, ולשון הפלגה כגון זו, נדירים בסיפורי התורה. סיפור עקידת יצחק, למשל, המתאר סיטואציה טעונת-רגש מאין כמוה, אינו מנדב לקוראים ולו רמז קט באשר לרגשותיהם של אברהם ויצחק. הטקסט הוא, כדברי חוקר הספרות אריך אוארבך, "טעון פֶּרֶקע", כלומר הבלתי-

אמור רב בו מן האמור. הטון הרגשי בסיפור תגובתם של יצחק ועשו לגניבת הברכות הוא חריג. אב וכן שותפים לתחושת בגידה. עשו משתוקק לקבל ברכה בכל זאת, ויצחק נחלץ לתת לו. קשר האהבה ביניהם עז. שאלתנו עומדת אפוא במלוא תוקפה: למה אהב יצחק את עשו למרות הכול – למרות פראותו, למרות הפכפכותו, למרות נישואיו מעוררי מורת הרוח?

לחז"ל היה הסבר לכך. הם פירשו את הביטוי "ידע ציד" כאומר שעשו ידע לצוד בדברים את יצחק, ובעצם רימה אותו. עשו העמיד פני צדיק.¹ אך אפשר להציע הסבר אחר, קרוב יותר לפשוטם של הכתובים, ומרגש מאוד. **יצחק אהב את עשו כי עשו היה בנו, ואבות אוהבים את בניהם.** הם אוהבים את ילדיהם בלי תנאי. אין פירוש הדבר שיצחק חשב שעשו הוא האיש הנכון להמשיך את הברית; יצחק ייעד לעשו ברכות גשמיות, ואילו את ברכות הברית – הארץ והזרע – נתן במתכוון ליעקב, מתוך ידיעה שהוא יעקב, כמסופר בסוף פרשתנו.² אהבת יצחק לעשו גם אין פירושה שיצחק לא הצר על נישואי עשו לנשים חתיות; הרי התורה אומרת במפורש שהייתה לו מורת רוח מכך. ובכל זאת, עשו ידע שאב צריך לאהוב את בנו מפני שהוא בנו. הוא יכול להיות ביקורתי כלפיו. אבל הוא לא ינשל אותו, גם אם אינו עומד בציפיות. יצחק לימד אותנו שיעור בסיסי בהורות.

למה דווקא יצחק? כי הוא ידע שאברהם אביו גירש את ישמעאל. ייתכן שידע כמה כאב הדבר לאברהם וכמה פגע בישמעאל. מדרשים אחדים מספרים שאברהם נהג לבקר אצל ישמעאל לאחר שגירשו, ומדרשים נוספים אומרים שיצחק יזם פיוס.³ הוא גמר אומר לא לחזור על כך עם עשו.

הוא גם הכיר, מעומק החוויה האישית שלו, את המחיר הפסיכולוגי ששילם אביו וששילם הוא עצמו על ניסיון העקידה. בתחילת הפרק על גניבת הברכות מספרת התורה שיצחק היה עיוור. על פי אחד המדרשים, דמעות המלאכים שראו את אברהם עוקד את בנו ומניף את המאכלת נפלו לתוך עיניו של יצחק, והן שגרמו לו לפתח עיוורון לעת זקנה.⁴ הניסיון היה ודאי הכרחי; אחרת, ה' לא היה מצווה עליו. אבל הוא הותיר צלקות בנפשם של אברהם ויצחק, וחישל את נחישותו של יצחק שבנו שלו, עשו, לא יוקרב לעולם. וכך, מבחינה מסוימת, אהבתו הבלתי מותנית של יצחק לעשו הייתה תיקון לשבר שגרמה העקידה ביחסי האב-בן בין אברהם לבינו. אף כי דרכו של עשו לא הייתה דרך הברית, בזכות מתת האהבה ההורית של יצחק השתנה הדבר ברור הבא, דור בניו של יעקב, שבו כל הצאצאים נשאו במסגרת הברית.

מחלוקת תנאים מרתקת נוגעת לענייננו. בספר דברים (יד, א) נאמר על עם ישראל "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם". לדעת רבי יהודה, הדבר נכון רק כאשר ישראל עושים את רצון הקב"ה. ואילו רבי מאיר אומר שאין כאן שום התניה: יתנהגו היהודים כאשר יתנהגו, תמיד ייחשבו בנים לַה'.⁵ רבי מאיר, שהאמין באהבה בלתי-מותנית, גם נהג בעצמו בהתאם לכך. כאשר איבד מורו אלישע בן אבויה את אמונתו ונעשה כופר, הוסיף רבי מאיר ללמוד איתו ולכבד אותו. הוא גם אמר שרגע לפני מותו שב אלישע אל ה' וחזר בתשובה.⁶

תפיסת הקב"ה כ"אבינו מלכנו" היא ערך מרכזי ביהדות. פירושו הוא שמלכנו הוא בראש ובראשונה אבינו. להאמין בכך ברצינות פירושו להטעין את יחסינו עם הקב"ה ברגשות עמוקים. בין הורים לילדיהם מתקיימים גם מאבקים. כך גם בין עם ישראל

לאביו-מלכו. היחסים הם לפעמים מתוחים, עימותיים, אפילו מכאיבים – אך את ממד העומק שלהם נותנת להם היריעה כי הם בלתי שבידים. יקרה אשר יקרה, ההורה הוא עדיין הורה וילדו הוא עדיין ילדו. הקשר עלול להינזק מאוד, אך לעולם לא יישבר לאין מרפא.

אולי זהו האיתות שביקש יצחק לאותת לכל הדורות כאשר התעקש לאהוב תמיד את עשו, בנו השונה ממנו כל כך באופיו ובייעודו שבכל זאת לא דחה אותו; כשם שגם אברהם, על פי המדרש, מצא תמיד דרכים לקיים קשר אוהב עם ישמעאל.

אהבה בלתי מותנית אינה נטולת ביקורת, אך היא בלתי שבירה. כך עלינו לאהוב את ילדינו – כי כך ה' אוהב אותנו.

1. על פי רש"י (בראשית כה, כז) ומדרש תנחומא (תולדות ח), עשו היה "שואלו: אבא, היאך מעשרין את המלח ואת התבן?" – הפטורים מן המעשרות – ועל כן "כסבור אביו שהוא מדרק במצוות".
2. שתי הברכות בפרק כז עניינן עושר וכבוד, הון ושלטון; גם הברכה שיעקב גנב מיצחק ואשר נועדה לעשו, וגם הברכה החלופית שבירך יצחק את עשו. ברכת יעקב, ברכת הארץ והזרע כממשיך ברית אברהם, אמורה בתחילת פרק כה. עסקנו בכך בשיחתנו לפרשת תולדות בשנה שעברה; ויתר הרחבה תמצאו בפרק השביעי בספרי לא בשם האל שהופיע לאחרונה באנגלית ואשר יופיע בקרוב בעברית בהוצאת מגיד.
3. ראו בהרחבה בפרק השישי בספרי לא בשם האל, שהופיע לאחרונה באנגלית ויופיע בקרוב בעברית בהוצאת מגיד.
4. בראשית רבה סה, י.
5. תלמוד בבלי, קידושין לו ע"א.
6. תלמוד ירושלמי, חגיגה ב, א.